

de Sportwereld

NUMMER 35

DECEMBER 2004

Congres: sporthistorie tussen feit en mythe
Ode aan AZ en Ajax
125 jaar voetbal in Nederland?
Schietsport, tennis en sportverzamelingen

Magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport

Redactioneel

Inhoud Sportwereld Nummer 35:

Nieuwsberichten	3
U hebt genoeg geleerd	5
Historisch besef van de schietsport	6
125 jaar Voetbal in Nederland?	9
Historie van het Lawn Tennis Racket	15
Een historische dag	17
Boeksignalement	17
Congres	18
Ode aan Az ('67)	20
Sportverzamelingen	22
AjaxTorino	23

De redactie heeft wederom haar best gedaan om voor haar lezers een mooie Sportwereld op de mat te laten vallen. Sporthistoricus Ruid Paauw had een opmerking over het vorige nummer van De Sportwereld. "Op pagina 3 van de laatste sportwereld lees ik dat Gerrit Valk als eerste Nederlander gaat promoveren als voetbalhistoricus. Het ligt er misschien aan hoe je het formuleert. Maar de eerste die als zodanig te boek staat lijkt me toch C. Miermans te zijn die in 1955 promoveerde op het proefschrift ' Voetbal in Nederland' - Maatschappelijke en sportieve aspecten." In het huidige nummer staan weer een aantal goede artikelen. Het historisch besef van maar liefst twee schietsportbonden is aan de tand gevoeld door Peter Los. En Mark Westerhuis beschreef het unieke verhaal van de schietgrage Karoly Takács (blz 5). Uiteraard mocht dit keer ook het maar liefst zes pagina's beslaande verhaal van Nico van Horn over Pim Mulier niet ontbreken. Theo Bollerman liet zijn schrijftalent los op de tennishistorie. Nieuw redacteur Pieter Tammens schreef een column over Ajax-Torino uit een ver verleden. En gezien de recente successen van AZ mocht ook daaraan een artikel besteed worden. Vers verslaggever Philip de Liagre Böhl schreef Ode aan Az ('67).

Soms komen en gaan rubrieken. We nemen afscheid van '5 vragen aan' en verwelkomen 'sportverzamelingen'. Dit keer een mooi verslag door Gerard van den Houten met Jaco Treurniet. Genoeg dus om een deel van uw kerstvakantie aan te besteden. De beste wensen voor kerst en oud en nieuw van de redactie en het bestuur van de Sportwereld.

Met vriendelijke groeten,
Eva Hogenbirk

Heeft u opmerkingen, ideeën, artikelen voor De Sportwereld of heeft u in het verleden een nummer niet ontvangen, dan kunt u mailen naar: desportwereld@hotmail.com.

Niets uit De Sportwereld mag worden gereproduceerd, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur. Mail voor aanvragen naar desportwereld@hotmail.com. De hoofdredactie heeft het recht om ingezonden brieven naar eigen inzicht in te korten of niet te plaatsen.□

Nieuwsberichten De Sportwereld 35 Gerard van den Houten

Website sportarchieven

Archivaris Eric Hennekam laat het niet bij woorden: op de website www.hennekam.org is een nieuwe databank te vinden met sportarchieven, SAD. Bijna 900 archieven van sportverenigingen en –bonden zijn hierop te vinden, compleet met doorverwijzing naar de archiefbewaarplaats. Een schitterend initiatief. Hennekam pakt op wat de reguliere archievenwereld heeft laten liggen. Het zijn niet alleen verenigingsarchieven, ook sommige verzamelaars en particulieren prijken op deze lijst die elke dag groeit. De lijst richt zich op journalisten, historici, auteurs, redacteuren en studenten. Je kan zoeken op verenigingsnaam, maar ook op trefwoord. Wat willen we eigenlijk nog meer? Misschien een centrale archiefbewaarplaats voor sportarchieven, of sportdocumentatie. Het is nu zaak voor tweeërlei actie: Hennekam mailen als je nog onvermelde archieven kent, en de tweede actie is nu gericht onderzoek doen.

IJsclub Thialf 150 jaar

De Koninklijke IJsvereniging Thialf uit Heerenveen viert deze winter haar 150-jarig jubileum op gepaste wijze. Naast de organisatie van diverse grote toernooien vindt een expositie plaats in het plaatselijke Museum Willem van Haren, wordt in het voorjaar van 2005 een internationaal symposium over topschaatsen georganiseerd en verschijnt eind 2004 bij de Friese Pers Boekerij een jubileumuitgave.

Maarten van Bottenburg professor sportontwikkeling

Maarten van Bottenburg is per 1 november 2004 benoemd tot bijzonder hoogleraar Sportontwikkeling aan de Universiteit van Utrecht. Voor zijn nieuwe werkgever gaat hij onderzoek verrichten naar de condities, mogelijkheden, gevolgen en grenzen van commercialisering, professionalisering en globalisering in de sport. De kosten van de bijzondere leerstoel zijn voor het W.J.H. Mulier Instituut, dat eerder dit jaar ook de bijzondere leerstoel Sporteconomie aan de

Rijksuniversiteit Groningen vestigde. De socioloog Van Bottenburg (1962) publiceerde in 1994 zijn proefschrift *Verbogen competitie. Over de uiteenlopende populariteit van sporten*. Hij was onder andere voorzitter van Stichting de Sportwereld en is tegenwoordig directeur onderzoek van het W.J.H. Mulier Instituut. Eerder dit jaar werd hij ook benoemd tot lector Sportbusiness bij de opleiding Sport, Economie en Communicatie (SPECO) van Fontys Economische Hogeschool Tilburg.
Bronnen: W.J.H. Mulier Instituut en Uit het veld

Australian Society for Sports History

Eén van de nieuwe links op de website van de stichting (www.desportwereld.nl) is naar de andere kant van de wereld. De ASSH is te vinden op www.sporthistory.org

Enkele verschenen publicaties

Voor de tweede achtereenvolgende keer een opsomming van enkele verschenen publicaties.

Sander van Ansem e.a.

Van speeltuinspel tot topsport 1929-2004. 75 Jaar korfbalhistorie in het dal tussen Geitenkamp en Paasberg (Korfbalvereniging Oost-Arnhem) 112 p. ISBN 90 9018198 9

Bap van Breenen

Sportkampioenen van Nederland, van Atletiek t/m Zwemmen – vanaf de eerste jaren tot 2004

(eigen beheer) 674 p. ? 45 overmaken op gironummer 9213551 t.n.v. B. van Breenen te Lelystad.

Gosse Blom

Om priis en eare. Utslaggen fan it skûtsjesilen (Fryske Akademy, Ljouwert) 169 p. ISBN 90 6171 601 2 - In het Fries.

Ton Bijkerk

Olympisch Oranje. Van Athene 1896 tot en met Athene 2004

(De Vrieseborch) 524 p. ISBN 90 60 76 496 5222

Manon Colson

Erik Dekker. De biografie

(Houtekiet) 140 p. ISBN 90 5240 795 9

Max Dohle

Over één nacht ijs. Een schaatsalfabet

(Prometheus) 232 p. ISBN 90 446 0514 3

Frans Geurts

Adel in het Zadel. 100 jaar motorsport in België en Nederland van A tot Z. Deel III RSTUVWXYZ

(Works4all publishing) 320 p. ISBN 90 808 6111 1

Tom van Hulsen e.a.

Anno de jaren zeventig deel 1 – Voetbal International

(WP Sport Media) 193 p. ISSN 0042-7977

Henk de Kleine e.a.

90 Jaar HAAG Atletiek 1913-2003

(HAAG Atletiek) 174 p. ISBN 90 9018556 9

Dorine Loman, Huib van der Kas en

Martijn van Vuure (red.)

Hilversumsche Mixed Hockey Club 100 jaar: 1904-2004

(Verloren) 144 p. ISBN 90 6550 827 9

Jan C.T. Ludeker

Een lustrum kunststof. Kroniek van de Athletische Vereeniging “1923” 1999-2003 (AV “1923”) 32 p.

Annemarie Opmeer

‘Wat men ook zegt, zij fietsen toch’? De betekenis van de fiets op het gebied van sport, vervoer, recreatie en emancipatie voor de Nederlandse vrouw tot 1940

(Wetenschapswinkel Letteren, Universiteit Utrecht) 152 p. ISBN 90 76912 505

J. Steendijk-Kuypers

75 jaar Jan Luiting Fonds, publicaties over lichamelijke opvoeding en sport

(Jan Luiting Fonds, nr. 80). 80 p. ISBN 90 72335 38 4

Wibe Arts en Wim Taal (samenst. en red.)

90 jaar Friesche Motorclub, 1914-2004. Een reis door de tijd met Nederlands oudste motorclub

(Friesche Motorclub) 48 p. ISBN 90 9017931 1

Gerrit Valk

AZ is de naam! Geschiedenis van het betaald voetbal in Alkmaar

(L.J. Veen) 320 p. ISBN 90 204 0596 9. Ook verschenen als dissertatie Universiteit van Amsterdam.

Albert Vondeling

De tweekleur omhoog. 101 jaar Heracles

(LiebePublishers) 384 p. ISBN 90 808198 1 6

Gert Jan van Wijngaarden (samenst.)

Van Olympia naar Athene. 4 x de Olympische Spelen

(Netherlands Institute in Athens) 119 p. 960 87831 2 7

W.J.H. Mulier Instituut (samenst. en red.)

Jaarboek Sport - Beleid en onderzoek editie 2003

(Arko Sports Media) 197 p. ISBN 90 77072 72 1.

Attendeer de Sportwereld op relevante publicaties van eind 2004, begin 2005! Mail naar gerard@woodsport.nl

U hebt nu meer dan genoeg geleerd... **Mark Westerhuis**

In een aflevering van *de Sportwereld* waarin de schietsport centraal staat, mag het unieke verhaal van Karoly Takács niet ontbreken. Deze Hongaar, specialist op het nummer snelvuurpistool 25 meter, was één van de grote favorieten voor een gouden medaille op de Olympische Spelen van Tokio van 1940. Takács was met het Hongaarse team wereldkampioen geworden en Olympisch succes zou een logisch vervolg zijn. Helaas het noodlot leek dit voor altijd te verhinderen. In 1938, toen hij als sergeant diende in het Hongaarse leger, ontplofte een granaat in de hand van Takács. Zijn rechterhand, zijn 'schiethand', was verwoest. Takács kreeg een kunsthand en zijn carrière als schutter leek voorbij. Leek, want nadat hij uit het ziekenhuis was ontslagen, pakte hij toch weer zijn pistool op. Nu met zijn linkerhand. Hij bleef in het leger en in het geheim oefende hij in het schieten met zijn 'zwakke' hand. Als gevolg van de Tweede Wereldoorlog gingen de Olympische Spelen van 1940 en 1944 niet door. Pas in 1948 werden de volgende Olympische Spelen in Londen georganiseerd.

Daar verscheen, tot ieders verrassing de inmiddels 38 jarige Takács. Favoriet en wereldrecordhouder Carlos Enrique Díaz Saenz Valiente uit Argentinië vroeg hem waarom hij in Londen was. “Om te leren” was het antwoord. Uiteindelijk won Takács de gouden medaille en hij vestigde tegelijkertijd een nieuw wereldrecord. Op het podium zei Díaz Saenz Valiente, die als tweede was geëindigd: “u hebt genoeg geleerd!” Vier jaar later, in Helsinki, won Takács opnieuw de gouden medaille. Hij werd daarmee de eerste die bij het snelvuurpistoolschieten twee keer achter elkaar de Olympische titel wist te winnen. Opnieuw werd hij gefeliciteerd door Díaz Saenz Valiente, die het volgende zei: “U hebt nu meer dan genoeg geleerd, het wordt nu tijd voor u om te stoppen, zodat u mij les kunt gaan geven...”.

Bronnen:

Website: http://www.olympic.org/uk/athletes/heroes/bio_uk.asp?par_i_id=5664

Video: 100 jaar Olympische Spelen, Video Film Express B.V. 1996

Boek: Kroniek Olympische Spelen, 75 jaar NOC, Elsevier 1987

Historisch besef van...de schietsport

Peter Los

De Sportwereld toetst in ieder nummer het historisch besef van een sportbond. In dit deel van de reeks:

De Nederlandse Handboog Bond (N.H.B.) en De Koninklijke Nederlandse Schutters Associatie (K.N.S.A.)

N.H.B.

Tijd: 22-11-2004

Gesprekspartner: Rudy Papo

Functie: Medewerker sportstimulering

Gesprekspartner: Rita van Driel

Functie: Directeur Nederlandse Handboog Bond

Gesprekspartner: Sjaak Eijsbouts

Functie: Archivaris bondsbureau

1. Wanneer is de bond opgericht?

De handboogsport bestaat reeds honderden jaren, maar werd in het begin vooral beoefend in gildeverband. Rond 1835 werden de eerste verenigingen opgericht die zich alleen toelegden op handboogschieten, wat toen een zeer elitaire sportbeoefening was. Dit blijkt wel uit de notulen van die tijd die bewaart zijn gebleven. Dikwijls werden die opgericht als (onder-)afdeling van een sociëteit die meerdere activiteiten beoefende zoals: biljarten, kegelen, muziek (hiervoor kwam de gewone man niet aanmerking). Vervolgens gaat het Koningshuis zich met de handboogsport bemoeien en in 1849 wordt er op paleis 't Loo te Apeldoorn (op uitnodiging van Koning Willem III) de eerste Koninklijke wedstrijd gehouden. Hierna volgt er daar nog een wedstrijd in 1851.

Maar in 1852 besluit Willem III dit anders te regelen. Alle verenigingen die zich op tijd aanmelden krijgen een medaille, beschikbaar gesteld door Willem III, en mogen die onder de leden van eigen vereniging verschieten. De hoogste schutter wordt de koning en wint de medaille.

Dit had een golf van oprichtingen van handboogverenigingen tot gevolg. De reglemen-

ten werden steeds uitgebreider en bij iedere wedstrijd van te voren bekend gemaakt. Na de wedstrijd werd er een officieel verslag opgemaakt. Toch wilde men meer gaan samenwerken om dingen beter te kunnen regelen. Daarom werden er op veel plaatsen plaatselijke en regionale bonden opgericht. Hierdoor kwam er langzaam aan wat meer uniformiteit in reglementen wat betreft punttelling en schietafstand.

In augustus 1920 hadden de acht Nederlandse schutters op de Olympische spelen te Antwerpen een gouden medaille behaald. Op 31 oktober 1920 werden de gouden medailles in Eindhoven uitgereikt en werden de winnaars gehuldigd door het Nederlandse Sportcomité.

Bij die gelegenheid werd de wenselijkheid uitgesproken om te komen tot een Algemene Nederlandse Bond van Handboogschutterijen, met het doel de handboogsport hoger op te voeren, (hoger gemiddelde) om in de toekomst bij de Olympische Spelen de Nederlandse eer hoog te houden. Op 5 maart 1922 werd in Eindhoven de Algemeene Nederlandsche Bond van Handboogschutterijen (ANBvH) opgericht. Meteen verandert er van alles. Spelregels wijzigen, landskampioenschappen worden jaarlijks georganiseerd en in 1924 wordt de eerste landenwedstrijd gehouden tegen België. In 1929 wordt er voor het eerst gesproken over aansluiting bij de Internationale Unie van handboogbonden om deel te kunnen nemen aan buitenlandse wedstrijden.

Op 31 augustus 1934 wordt de R. K. Bond van Handboogschutterijen St. Sebastiaan te Eindhoven opgericht. Diverse keren worden er pogingen ondernomen om de twee bonden te laten fuseren, maar dat lukt steeds niet. St. Sebastiaan groeit geweldig en de ANBvH verliest leden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog dringt de Duitse bezetter aan op fusie van de twee bonden, maar dat gaat niet zonder slag of stoot. Uiteindelijk worden ze gedwongen om samen te werken en te fuseren. Onder leiding van Karel Lotsy komt dan in 1940 de Nederlandse Bond van

Handboogschutterijen tot stand. Hiermede houden alle andere bonden op het gebied van de handboogsport op te bestaan.

2. Hoeveel leden of verenigingen telt de bond?

De Bond heeft 253 verenigingen met in totaal 8769 leden.

3. Is er iets gepubliceerd over de geschiedenis van de schietsport in Nederland?

Ja, in diverse artikelen in het tijdschrift van de Nederlandse Handboog Bond: *De handboogporter*, vroeger *De handboogschutter*.

4. Wanneer is de sport ontstaan?

Daar is natuurlijk geen datum voor te geven. Het boogschieten op zich wordt geacht zo'n 50.000 jaar geleden te zijn uitgevonden in het Oosten van de Sahara. Daar zijn althans pre-historische stenen en metalen pijlpunten gevonden uit die tijd. De eerste grottekeningen over boogschieten zijn zo'n 32.000 jaar geleden gemaakt. Je kunt je voorstellen dat er af toen, behalve voor het dagelijkse gebruik voor de jacht, aanval en verdediging, oefeningen en wedstrijdjjes werden gehouden.

Uit het Oude Egypte (circa 5000 voor Chr.) zijn er vele tekeningen en teksten over de instructie en kunde van boogschutters overgebleven. Op schilderijen over het stadsleven van de Middeleeuwen in West-Europa (onder andere bij Pieter Breughel) staan regelmatig tafereeltjes met boogschutters en doelen afgebeeld als weergave van spel/sport.

5. Waar bevinden zich de archieven en zijn ze geïnteriseerd?

Een deel van de archieven is ondergebracht bij het bondsbureau. Een ander deel ligt bij de bondsarchivaris Sjaak Eijsbouts.

6. Zijn er in het verleden of heden belangrijke Nederlandse schutters geweest?

Thei Hendricks, Jan Maessen, Piet Daris, Tiny Reniers, Erwin Verstegen en Wietse van Alten; en bij de vrouwen Carry van Gool.

K.N.S.A.

Tijd: 22-11-2004

Gesprekspartner: S. Duisterhof,

Functie: Directeur Bonds bureau

1. Wanneer is de bond opgericht?

De Koninklijke Nederlandse Schutters Associatie (KNSA) is een voortzetting van de op 15 juni 1890 opgerichte "Vereniging van Nederlandsche Scherpschutters" (later gewijzigd in: "Koninklijke Vereniging van Nederlandse Scherpschutters") waarvan de statuten in 1968 onder de naam KNSA zijn voortgezet. Derhalve hanteert de KNSA als oprichtingsdatum 15 juni 1890.

2. Hoeveel leden of verenigingen telt de bond?

De KNSA telt op dit moment 690 leden (verenigingen) waarbij 36.000 schutters zijn aangesloten.

3. Is er iets gepubliceerd over de geschiedenis van de schietsport in Nederland?

Er is weinig gepubliceerd over de geschiedenis van de schietsport in Nederland. In de uitgave juni 2000 van ons bondstijdschrift *Schietsport*, is een artikel gewijd aan het ontstaan van de schietsport in Nederland.*

4. Wanneer is de sport ontstaan?

Uit onderzoek blijkt dat omstreeks 1851 de schietsport ontstond nadat Koning Willem III op Het Loo in 1851 dertien scherpschutterijen ontving voor een wedstrijd, genaamd het "Koninklijk concours". In 1858 volgde vervolgens de oprichting van de Nederlandsche Scherpschutterij, de eerste officiële bundeling van schietsportverenigingen in Nederland.

5. Waar bevinden zich de archieven en zijn ze geïnteriseerd?

De archieven, voor zover die aanwezig zijn, bevinden zich op ons bureau te Amersfoort. Zo ook is daar nog voorhanden het bondsorgaan vanaf 1890.

6. Zijn er in het verleden of heden belangrijke Nederlandse schutters geweest?

Afgezien van de Koninklijke oorsprong van de schietsport in Nederland en de grote affiniteit die verscheidene leden van het Koninklijk Huis vroeger en nu met de schietsport hebben, zijn natuurlijk belangrijke Nederlandse schutters geweest zij die tijdens Olympische Spelen medailles hebben behaald:

* bronzen medaille behaald door de revolverploeg bestaande uit: Mr. Solko Johannes van den Bergh, Dirk Boest Gips, Anthonius Hubertus Maria Bouwens, Mr. Hendrik Sillem en Anthony Ahasuerus Hendrik Sweijs, in 1900 te Parijs; **

* zilveren medaille behaald door de Kleiduienschutter Eric Swinkels, onderdeel Skeet, in 1976 te Montréal.

De meest in het geheugen van de huidige Nederlandse schietsport staande prestatie betreft de zilveren medaille voor Kleiduienschutter Eric Swinkels. Hij heeft in totaal zes maal deelgenomen aan de Olympische Spelen, de laatste keer in 1996 in Atlanta.

*Noot van de redactie. Meer literatuur over de geschiedenis van de schietsport: diverse gedenkboeken van verenigingen en de doctoraalscriptie van Sybe Streekstra, *Schieten. Van landsverdediging tot sportbeoefening* (Universiteit Utrecht, 1988).

** Noot van de redactie. Meer over de Nederlandse schutters in Parijs 1900 bij: Ton Bijkerk, *Nederlandse Deelnemers aan de Tweede Olympische Spelen Parijs 1900* (Haarlem, 2000) blz. 52-58.

125 jaar voetbal in Nederland?*

Nico van Horn

“Mythevorming rond een ‘aartsvader’ en het uitvinden van tradities zijn bekende processen in de geschiedschrijving. In de sportgeschiedschrijving zijn dergelijke recuperatieprocessen van een heroïsch verleden helaas een bloeiende zijtak, vooral beoefend door journalisten of bondsbonzen.”¹ Ook de geschiedschrijving van de sport in Nederland is niet aan deze kwalen ontsnapt.

Inleiding

Dit artikel richt zich op de jeugdijaren van zo’n aartsvader, misschien wel de aartsvader par excellence in de Nederlandse sport, Pim Mulier (1865-1954). Bij eerste indruk lijkt dit een anti-Mulierstuk te zijn. Ik onderschat zijn betekenis voor de ontwikkeling van sport in Nederland niet, maar ik wil hier enkele mythes rondom hem doorprikken. Bij nadere beschouwingen over het ontstaan van de moderne sportbeoefening in Nederland, lijkt de prominente rol van Mulier, die hij zichzelf toedichtte, wat minder eenduidig dan wordt verondersteld.² Dat ligt voor een groot deel aan Mulier zelf die zich in verschillende geschriften erg zelfverzekerd uitliet. Een hoogtepunt wat dat betreft vormt zijn stuk over voetbal in het gedenkboek van de Haarlemsche Football Club (HFC) uit 1919.³

Wat hier volgt is een overzicht van Pims eerste bemoeienissen met voetbal. Het is geen biografie in een notendop, meer een opsomming van enkele merkwaardige uitspraken van en over Muliers jonge jaren, vooral met betrekking tot voetbal. Te vaak wordt verondersteld dat Pim Mulier in 1879 voetbal in Nederland introduceerde.⁴ Zo wappert thans op het veld van de Koninklijke HFC in Haarlem een spandoek met daarop de tekst: ‘1879-2004, 125 jaar voetbal in Nederland’. Die tekst is onjuist. De Haarlemse jongens speelden rond 1879 rugby. Pas in 1883 gingen zij over op ons voetbal.

Er is een probleem bij de bestudering van Muliers sportieve activiteiten. Helaas zijn de archivalia over Pim Mulier niet integraal bewaard gebleven.⁵ Naspeuringen in tal van archieven en bij de naaste verwanten van

Mulier, de familie van Limburg-Stirum, leidden niet tot de gewenste resultaten. Volgens mijn zegsman zijn na het overlijden van Mulier verschillende papieren per tak van sport naar de respectievelijke sportbonden overgebracht zoals de gegevens over voetballen naar de KNVB en over schaatsen naar de KNSB.⁶ De glascollectie van Mulier werd overgebracht naar het Haagse Gemeentemuseum, maar ook daar is geen spoor van archivalia.⁷ Het vermoeden bestaat dat de papieren die betrekking hadden op de vroegste geschiedenis van het Haarlemse rugby, voetbal en de HFC bij de toenmalige voorzitter van HFC zijn ondergebracht, waarna een kleine verwoestende brand voor rampzalige resultaten zorgde. We moeten ons dus concentreren op uitspraken en geschriften van Pim zelf en proberen die te toetsen aan de hand van ander materiaal, kortom de methode van zout op slakken leggen. Het is helaas niet anders. Toch zou het meer dan wenselijk zijn een wetenschappelijke biografie over Mulier te schrijven: hij verdient het.⁸ Al was het alleen maar om te achterhalen waarom de Olympische Spelen bij Mulier niet aansloegen en waarom hij daar nooit een leidende rol bij heeft gespeeld.

Jeugdijaren

Willem Johan Herman Mulier werd geboren op 10 maart 1865 te Witmarsum, als laatste van vijf kinderen van Tjepke Mulier en Rolina Albarda. Twee zusjes van Pim overleefden hun eerste levensjaar niet. Eind november 1866 kreeg vader Tjepke ontslag als vriendman ofwel burgemeester, van Witmarsum wegens 'wildzang', ook wel wegens 'hem eigene vrolijkheid', 'dronkenschap en liederlijk gedrag'.⁹ Dit ontslag moet een behoorlijke weerslag hebben gehad op de status van het gezin Mulier. Een toch nog prettige omstandigheid was dat het gezin niet onbemiddeld was, dus het ontslag was voor wat betreft reguliere inkomsten niet zo belangrijk. Dat verklaart ook dat Pim nooit een betaalde beroeps carrière hoefde te volgen, er was altijd wel brood op de plank, meer dan dat zelfs. Ze verhuisden naar Haarlem in de loop van 1867.

Mulier heeft zelf beschreven hoe hij in 1870 enige weken werd ondergebracht op de kostschool van Schreuders (Mulier noemt hem: Schröder) in Noordwijk, waar zijn grote broer Pieter leerling was. Hij zou daar voetbal hebben gezien en noemt de namen van ene leerling Rennertson (in werkelijkheid: A. Birch Reynardson) en leraar Engels James. In de literatuur over Schreuders echter wordt James pas vermeld vanaf 1872 als leraar Engels.¹⁰ Pim moet een vooruitziende blik hebben gehad. We moeten aannemen dat het voetbal op Schreuders eerder een vorm van rugby is geweest. Mulier bracht zelf zijn lagere schooljaren door op de particuliere school van J.J. Knoop en Prinsen Geerlings in de Jacobijnestraat in Haarlem. Zijn oudere broer Pieter verliet in 1873 definitief het ouderlijk huis en verhuisde naar Leiden. Dat was ook het jaar waarin Pim op het schooltje van Knoop kwam, waar hij vijf jaar de lessen zou volgen, volgens eigen zeggen.

De wonderjaren

We komen nu aan de twee vergeten jaren van Pim, zijn echte wonderjaren. Nergens heeft hij of hebben anderen gewag gemaakt van zijn twee jaar kostschool buiten Haarlem. En juist die twee jaren zijn van groot belang,

Pim Mullier in het team van HFC plus minus rond 1890. Mulier, met snor, zit vooraan in het midden. (Foto: Archiefdienst voor Kennemerland).

Nederland zou hebben opgericht. Van begin september 1878 tot begin juli 1880 woonde Pim niet in Haarlem.¹¹ Hij stond ingeschreven in Brummen, waar hij school ging op de “Fransche school”, ofwel het Instituut Spaanschweerd aan de Bronkhorsterweg 27. Dat instituut was in 1873 opgericht door B.J. von Pritzelwitz van der Horst.¹² Deze man was uit Apeldoorn naar Brummen gekomen om daar een kostschool op te zetten. In Apeldoorn had hij naam gemaakt met zijn Van Kinsbergschool. In Brummen begon hij met een dertigtal jongens en in de hoogtijdagen had hij zestig leerlingen, vrijwel allen van protestants-christelijke huize. De school is te beschouwen als een brugklas, een voorbereiding op VWO. Over de school is verder weinig bekend, wel kreeg de school van de gemeente Brummen het niet onaanzienlijke subsidiebedrag van 1.500 gulden per jaar. Mulier was niet de enige leerling uit Haarlem, ook zijn stadsgenoot J. Mock, die deelnam aan de vroege sportactiviteiten in Haarlem, ging met Mulier daar op school. Mulier heeft deze twee jaar in Brummen altijd verdonkeremaand. Waarom, zo luidt de vraag?

Zelfs al zou Mulier in de grote vakantie thuis gezeten hebben in Haarlem, dan nog is het fysiek onmogelijk dat hij aanwezig geweest zou zijn bij de veronderstelde oprichting van de Haarlemsche Football Club (HFC) op 15 september 1879. De vakantie was afgelopen, hij zat op dat tijdstip op school in Brummen! Verrassend in dit verband is ook de Sportalmanak van 1890 die als oprichtingsdatum van de HFC noemt 1 september 1881!¹³ In diverse publicaties, ook namens de KNVB, werden nog wel andere oprichtingsdata genoemd, zoals die van 1 oktober 1879.¹⁴ De Koninklijke HFC houdt als oprichtingsdatum 15 september 1879 aan, en dat lijkt me rijkelijk optimistisch. De naam zelf kwam overigens pas in zwang in september 1881, pal na de oprichting van een concurrerende club.

De mysterieuze bal

“Hij is de man die het spel in Haarlem invoerde en van dat ogenblik af is hij voor zijn ‘bruine monster’ waar hij kon in de bres

gesprongen en heeft hij gezorgd, dat het overal een hartelijk welkom vond.”¹⁵ Eerst maar eens de kwestie van dat bruine monster zelf. Mulier heeft altijd volgehouden dat hij op een goede dag in 1879 door de Amsterdamse Leidsestraat kuierde (als jongen van veertien jaar!) en dat hij plotsklaps in de etalage van de firma F.A.L. de Gruyter een rugbybal zag liggen.¹⁶ Latere schrijvers namen dat allemaal klakkeloos over en wisten de zaak van De Gruyter zelfs te lokaliseren op de hoek Leidsestraat-Keizersgracht, in het huidige pand van Metz.

De werkelijkheid is anders. Er is zelfs sprake van twee winkels! Op de Leidsestraat 27 dreef vanaf 30 juni 1881 W. Scheerens een nieuw gevestigde importzaak van Engelse en Amerikaanse goederen en nieuwigheden, waaronder ook een nog bescheiden assortiment sportartikelen.¹⁷ Pas in december 1881 nam F.A.L. de Gruyter, tot dan toe eenvoudig kantoorbediende, de firma van Scheerens over en samen bouwden ze de zaak tot een grote winkel “De Gruyter” uit met vestigingen in Hilversum en Baarn, en later ook in Den Haag. Het reeds genoemde hoekpand, Leidsestraat 38, op de kruising met de Keizersgracht kwam pas vanaf 1883 in handen van F. de Gruyter, die het pand gebruikte als tweede vestiging voor zijn steeds groeiende zaak. In een prospectus uit 1892 en andere reclamefolders, allemaal in te zien op het Amsterdamse Gemeentearchief, heeft F. de Gruyter nauwkeurig de ontstaansgeschiedenis van zijn zaak beschreven.¹⁸ Hij zou er toch alle belang bij hebben gehad om de ontstaansdatum van zijn zaak zo exact (en zo vroeg) mogelijk vast te leggen. Maar De Gruyter zelf houdt het dus op 1881. Terzijde: deze De Gruyter heeft niets van doen met de kruideniers onder diezelfde naam.

Hoe kan Mulier in 1879 een rugbybal hebben gekocht in een niet-bestaande zaak? Waarschijnlijk zijn er eind 1879 jongens bezig geweest met balspelen op veldjes achter de Hout in Haarlem. Als er al een echte Engelse bal aan te pas is gekomen, is die naar alle waarschijnlijkheid door bemiddeling van Theo Peltenburg verkregen. Peltenburg was een tweetal jaar ouder dan Mulier en was in 1877 van een tijdelijk ver-

blijf op een Engelse school teruggekomen. Mulier geeft daar zelf vage aanwijzingen voor. Wanneer hij zijn speelmaatjes van vroeger noemt, is de eerste steevast Peltenburg. Maar, het blijft gissen. Mulier zal zich als leider opgeworpen hebben en zich op de activiteiten van die hele koene club voorgestaan hebben. We moeten in het hoofd blijven houden, dat Pim in het jaar 1879-1880 nog steeds in Brummen ingeschreven stond.

Een wonderkind op school?

Dan de kwestie van Pims veronderstelde genialiteit op school. Pim kwam in juli 1880 definitief vanuit Brummen in Haarlem terug. Hij werd in september 1880 toegelaten op het Stedelijk Gymnasium te Haarlem, in de tweede klas.¹⁹ Pim deed het beslist niet goed op school. In juli 1881 noteerde de rector bij zijn voorwaardelijke bevordering naar de derde klas: “.. terwijl wegens voortdurende ongesteldheid sedert de wintervacantie de school niet is bezocht..” Hij kreeg ook een taak voor...geschiedenis! Dat verklaart een boel over Muliers selectieve geheugen. In de derde klas, 1881-1882, ging het goed mis. Hij kreeg in juli 1882 te horen dat hij niet was bevorderd, met andere woorden hij bleef zitten.²⁰ Na de grote vakantie, in september 1882, kwam Pim niet meer opdagen. Aardig is te zien dat Pim tijdens een gedeelte van zijn gymnasiumjaren ondergebracht was bij “den Heer Obermüller” aan de Parklaan. Obermüller was leraar op de plaatselijke HBS, maar ook hij kon Pim niet genoeg leerstof bijbrengen. Je kan je amper voorstellen dat die ‘voortdurende ongesteldheid’ bij Pim van lichamelijke aard was, immers hij was zeker sportief. Vreemd is wel dat Pim altijd heeft volgehouden dat hij ook de vierde klas van het Gymnasium heeft bezocht.²¹

Mijnheer de Burgemeester!

Mulier zou in het voorjaar van 1880 een brief geschreven hebben naar de burgemeester van Haarlem, omdat de Haarlemse jongens geen goed speelveld hadden. Bovendien ondervonden ze hinder van de wat grotere knapen die met cricket bezig waren en de beste veldjes voor zich opeisten.

Aanvankelijk kreeg hij geen antwoord van de burgervader, maar na bemiddeling van vader Tjepke werd Pim, vijftien jaar, voor het hekje in de burgemeesterskamer genood om daar te vertellen over sport en spel en de noodzaak om een hoekje van de Koekamp in onderhuur te krijgen. Hij schrijft: “Hoe blij was ik echter een dag of wat later, van den Heer Jhr. Mr. Adriaan Teding van Berkhout een brief te ontvangen, niet door papa goddank, maar direct aan mij, waarin mij werd medegedeeld, dat de Gemeente geen bezwaren had om mij den Koekamp in onderhuur af te staan als worstelperk voor mij en mijne kornuitjes. Kornuitjes alweer kon amper door den beugel maar ik was zeer gelukkig op school te kunnen zeggen, dat ik een ‘brief van de Gemeente’ in m’n zak had. ‘Kijken’ zeien ze. ‘Nee’, zei ik, ‘straks, morgen mischien, niet vóór de vergadering’.”

Ik heb deze brief van de gemeente Haarlem aan Pim niet gevonden. En in het archief van het Gemeentebestuur van Haarlem is geen spoor te vinden van de brief die Pim aan de burgemeester geschreven zou hebben, in 1880. Qua tijd zou Pim die brief geschreven kunnen hebben, immers hij zat nu op het gymnasium te Haarlem, maar de mythische brief is en blijft zoek. Ook het archief van HFC bood geen uitkomst.²²

Vreemd is dat Mulier beweert dat de brief was ondertekend door de burgemeester E.A. Jordens en door jhr A.V. Teding van Berkhout. De laatste was op dat moment gewoon gemeenteraadslid en geen wethouder of secretaris. Gemeentesecretaris was op dat ogenblik J. Tielenius Kruijthoff. Hebben de ‘heeren’, inclusief Pims vader en de officiële huurder van de Koekamp een geintje met Pim willen uithalen? Dat blijkt wellicht ook een beetje uit het weinig ambtelijke taalgebruik. Trouwens, hoe kan een Gemeentebestuur besluiten een deel van de Koekamp, die voor 140 gulden per jaar was verhuurd aan J.J. van den Berg, buiten ieder te achterhalen contract om in onderhuur te geven aan een minderjarige? Blijkens het hernieuwde contract dat de gemeente Haarlem weer voor zeven jaren met Van den Berg -na diens overlijden in januari 1881, met zijn weduwe- in februari 1881 sloot, kon

het Gemeentebestuur inderdaad een deel van de Koekamp dóórverhuren. De familie Mulier had zakelijke relaties met Van den Berg. Maar er is geen enkel schriftelijk bewijs te vinden dat die onderhuur rond 1880 ook tot stand kwam. Bovendien, de rudimentaire HFC was ook als rechtspersoon niet eens erkend. Juridisch gezien klopt de zaak ook al niet.

In geen enkel gedenkboek van de HFC is een afbeelding te zien van de briefwisseling van Pim met de Gemeente en die vermeende briefwisseling is toch een basisdocument. Die brief had als officieuze stichtingsoorkonde al eerder afgedrukt kunnen worden, voordat hij definitief zoekraakte. Kortom, waar is de brief van Pim en het zogenaamde antwoord van de Gemeente? Niet in het archief van het Gemeentebestuur, en, ook niet, zoals reeds aangegeven, in het archief van HFC. Het gebouw van de HFC werd in de oorlog door de Duitsers gestript van een aantal prijzen, in 1944 vernielde een omgevallen boom het nodige en in 1974 brak brand uit. Maar geen woord over verloren gegane archivalia.²³ Dat roept de gedachte op of die brief ooit wel heeft bestaan.

De journalist Meerum Terwogt opperde een interessante theorie²⁴: de eerste voetbalclubjes werden opgericht door jongelui, die vaak nog geen benul hadden van officiële registratie. Registratie of koninklijke goedkeuring op de statuten kostte geld. Het kan best zijn geweest dat op een gegeven moment de noodzaak voor registratie dwingend werd. Dan moest een oprichtingsdatum worden genoemd. In het geval van Haarlem vond die aanmelding pas zeer laat plaats.²⁵ Kan het niet zijn geweest dat de HFC, om maar de eerste voetbalclub te willen zijn, een datum prikte die zo vroeg mogelijk lag? Immers een grote concurrent van de HFC werd op 22 juni 1881 eveneens in Haarlem opgericht. Wanneer wordt een jongensclubje een echte club? Om het eens directer te stellen: is de Zwarte Hand van Pietje Bell ooit officieel geregistreerd? Zolang we niet weten wanneer de eerste football-activiteiten in Utrecht, Delft, Dordrecht, Amsterdam, Wageningen of Twente, allemaal plaatsen waar zeer vroeg werd gevoetbald, plaatsvonden, zijn defini-

tieve uitspraken over Haarlem als bakermat voor het moderne voetbal in Nederland beslist voorbarig.

Pim is weg

Het is onduidelijk waar Pim precies verbleef in de jaren na zijn mislukte gymnasiumperiode. Er zijn aanwijzingen dat hij aansluitend op zijn mislukte gymnasiumperiode naar Engeland overstak. Het schoolseizoen 1882-1883 zou hij dan leerling zijn geweest op St. Leonards College in The Elms, Ramsgate. Dit is een wat weidse benaming voor een klein privaat kostschooltje dat in 1881 slechts dertien leerlingen telde.²⁶ De directeur was Guillaume Laurens en hij nam leerlingen aan van zes tot twintig jaar. Mulier was in 1882 één van de oudsten en het is dus geen wonder dat hij bij hardloophwedstrijden de kleinere jongens er uitliep.²⁷ De 'privatschool' heeft niet lang bestaan, al vóór 1891 is hij uit de adresboeken verdwenen. Het enige dat tot nu toe over G. Laurens bekend is geworden, is dat hij zeer waarschijnlijk uit Wallonië of Frankrijk afkomstig was: hij wordt aangeduid als 'monsigneur'.²⁸ Hij verbleef in de jaren tachtig enkele keren in Rotterdam om Nederlandse leerlingen voor zijn schooltje te werven.²⁹

Vader Tjepke overlijdt op 26 februari 1883. We weten niet waar Pim op dat moment verbleef, Ramsgate of Haarlem. Pim moet regelmatig, vermoedelijk tijdens de vakanties, Haarlem hebben bezocht. Na terugkeer uit Ramsgate zou de HFC in de loop van 1883 op voetbal overgeschakeld zijn, ten nadele van het ruwere rugby. Pim zou de soccervariant van 'football' goed hebben kunnen leren kennen tijdens zijn verblijf in Ramsgate.³⁰ Zo gezien valt de HFC pas na 1883 een echte voetbalclub te noemen. Daarvoor was het football, ofwel rugby. Mulier duikt vóór 1885 in Lübeck op. In Lübeck waren verschillende particuliere scholen voor voortgezet onderwijs en één daarvan was het Practisches Handelsinstitut van Direktor Rey. Daar heeft Mulier vertoefd. Het Institut van Rey was gesticht door vader Adolph Bernhard Rey in 1829. Ten tijde van Muliers aanwezigheid was de school gevestigd aan de Schildstrasse 12 en

stond onder leiding van dr. Georg Wilhelm Rey. Rond 1885 telde de school een tiental leerlingen. Interessant is de zeer gemengde nationaliteit van die tien knapen. In 1885 drie Zweden, twee Noren, twee Duitsers, een Rus, een Deen en een Hollander; in 1884 hadden er zelfs drie Hollanders op de school gezeten. Helaas zijn de leerlingenlijsten niet bewaard gebleven.³¹ Er hebben dus Nederlanders op de school gezeten, onder wie Mulier. Vermoedelijk is de aanwezigheid van zoveel Noord-Europese nationaliteiten voor Pim een goede basis geweest voor zijn latere contacten binnen de internationale schaatswereld. Onbekend is hoe lang hij op die school heeft vertoefd.³² In Lübeck heeft hij in 1885 de eerste voetbalwedstrijd in Duitsland georganiseerd, zo meldt zijn HFC trots.³³ De eerste scholierenvoetbalbond in Duitsland werd echter al in 1874 opgericht, en dan nog zou Mulier in 1885 de eerste voetbalwedstrijd in Duitsland hebben geregeld?

Besluit

Wat moeten we nu concluderen? Pim Mulier heeft heel veel betekend voor de ontwikkeling en organisatie van sport in Nederland.³⁴ Hij heeft zijn eigen rol behoorlijk overschat, zijn eigen prestaties benadrukt en uitgelicht. Van een man op hoge leeftijd kun je dat accepteren, maar die nare eigenschappen zaten er bij Pim al heel vroeg in. Miermans in zijn grootse boek over voetbal zinspeelde nog op mensen die meer wisten van Pims daadwerkelijke rol, maar helaas niet geciteerd wilden worden.³⁵ Nu lijkt het misschien wel te laat voor een afgewogen en volgens de regelen der historiekunde correcte waardering van Muliers werkelijke prestaties. We laten als goedmakertje Mulier zelf aan het woord: “Wat mij wel verwonderd heeft, is, dat het spelen van voetbal hier en daar in ons land vóór 1879 nooit iemand heeft geanimeerd, om er meer in te zien en er meer uit te halen dan een tijdspasseering voor de beoefenaars zelf.”³⁶

* Dit artikel is een ingekorte versie van het artikel ‘Weg met Pim’ dat in mei verscheen op www.desportwereld.nl

1 R. Renson ‘De wortels van het korfbalspel-een genealogisch onderzoek’, in: “...en maakte ik een reis naar Zweden”, *Negen beschouwingen bij 100 jaar korfbal*, onder redactie van F. Troost (Bunnik 2003), blz. 13-68, aldaar blz. 44.

2 M. van Bottenburg, “Verbreiding en onderscheiding. Enige hoofdlijnen in de sociale geschiedenis van de sport in Nederland.’, in: W. van Buuren en P.J. Mol, *In het spoor van de sport. Hoofdlijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis* (Haarlem 2000), blz. 221-246, aldaar blz. 226.

3 W.J.H. Mulier, ‘De oprichting van de “Haarlemsche Football Club” en de oertijd van het bruine monster’, in: [red. K.J.J. Lotsy] *Gedenkboek ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de Haarlemsche Football Club 1879-1919*, blz. 3-13; zie ook W. Mulier, *Athletiek en voetbal* (Haarlem 1894).

4 A. van Emmenes, lemma over W.J.H. Mulier in *Biografisch Woordenboek van Nederland I* (Den Haag 1979), blz. 411-412.

5 De collecties over de familie Mulier in het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag en in het Tresoor in Leeuwarden bevatten geen relevant materiaal over Muliers activiteiten op sportgebied.

6 Brief van W.J.H. graaf van Limburg Stirum, te Wassenaar, 5-12-2003. Het archief van de KNVB op het Nationaal Archief bevat geen Mulierarchivalia van vóór 1890.

7 Brief van mw. M. Biekart, Gemeentemuseum Den Haag, 10-12-2003.

8 R. Stokvis pleitte hier meer dan eens voor: ‘Pim Mulier en de sport in Nederland’, in: H. Beliën ea, *In de vaart der volkeren. Nederlanders rond 1900*. (Amsterdam 1998), blz. 289-298, aldaar blz. 298.

9 Gegevens hierover in Nationaal Archief, 2.04.26.02, archief ministerie Binnenlandse Zaken, inv.nr. 69, dossier 44 a; idem, inv.nr. 140, dossier 691; voorts het Koninklijk Besluit waarbij het ontslag werd aangezegd: Nationaal Archief, 2.03.04, archief Kabinet des Konings, inv.nr. 1638, KB 27-11-1866, nr. 83; NA archief ministerie van Binnenlandse Zaken, binnelands bestuur, 2.04.05, 928, 935, 955. Met dank aan S.F.M. Plantinga voor zijn nijvere speurwerk.

10 C.J. Dozij, *De Latijnsche school te Noordwijk-Binnen en het Instituut Schreuders* (Leiden 1886). Helaas is geen archief van de school van Schreuders bewaard gebleven.

11 Archief Kennemerland, Bevolkingsregister Haarlem. Helaas zijn de reizen van Pim naar Ramsgate, Lübeck, Skandinavië en Rusland in latere jaren niet vermeld op de gezinskaarten.

12 Bevolkingsregister Gemeente Brummen, Streekarchief Zutphen, 1872-1890, 30-356.

13 *Sport-almanak, voor het jaar 1890* (Amsterdam 1890)V, blz. 104.

14 A.J. Bronkhorst, *Hup Holland, de Nederlandsche Voetbalbond en al zijne wederwaardigheden sinds de oprichting*. enz.(z.pl. 1926), blz. 67.

15 L.J. Wijnands in ‘W.J.H. Mulier’, *Voetbal-Almanak 1898-1899*, 21-24, aldaar 23. Geschreven bij het ver-

trek van Mulier naar Indië.

¹⁶ De mythevorming over de bal begon bij Mulier zelf en ging snel een eigen leven leiden. Zo bij J. Feith (red), *Het boek der sporten* (Amsterdam, 1900). Een hoogtepunt in deze mythevorming is te vinden in C. Wedema, *Voetbaltactiek, een sport-studie* (Amsterdam, z.j. [1947]. Op bladzijde 45 prijkt een tekening van Hans Bolleman, van een kortgebroekte jongen voor de etalage van De Gruyter, waarin een rugbybal valt te bewonderen. G. Zandbergen, *Pim Mulier, ijdel maar weergaloos* (Amsterdam 1996) slaat een iets kritischer toon aan, maar hij deed hierover geen archiefonderzoek.

¹⁷ Advertentie in *Algemeen Handelsblad*, 30 juni 1881.

¹⁸ F. de Gruyter in zijn *Prijscourant* van 1892 geeft een overzicht van de ontstaansgeschiedenis van zijn zaak. Verkamman laat in *Oranje toen en nu dl. 1* een afdruk van een reclamefolder zien, blz. 10. Die folder is niet van 1879, maar op zijn vroegst van 1883. Het is zeker de vraag of de afgebeelde bal de bal van Pim is geweest.

¹⁹ Archief Kennemerland, archief Stedelijk Gymnasium Haarlem, 237 (Album Scholasticum) en 294 (Fata disciplinorum).

²⁰ Zandbergen in *Pim Mulier* noemt hem 'een briljant scholier'; o.c., 33. Hij laat hem zelfs de vierde klas bevolken! Overigens op gezag van Mulier (uit 1950) zelf, die in dit opzicht onwaarheid spreekt.

²¹ Zie b.v. de opgave die Mulier zelf maakte in juli 1950 ten behoeve van de Regeringsvoorlichtingsdienst, afdeling Documentatie, aanwezig in: Centraal Bureau voor Genealogie Den Haag, collectie Mulier NL

²² In het archief van de Koninklijke HFC is geen spoor aangetroffen van de briefwisseling. Dit archief (berustend in het archief Kennemerland) begint helaas pas in 1892. Overige archivalia, in Hoofddorp berustend bij F. Darlang, voorzitter van de Archiefcommissie van de HFC, slaan niet op de periode vóór 1890. Mededeling F. Darlang 8-12-2003.

²³ *HFC een eeuw aan de Spanjaardslaan* (Haarlem 1999) 20-22, 29-31. Geen vermelding van het verloren gaan van archivalia.

²⁴ H.M. Meerum Terwogt, *Nationale Sportfiguren* (Middelburg, ong. 1930) blz. 10-11.

²⁵ Nationaal Archief, 2.09.12.01, archief Ministerie van Justitie, Verenigingen dossiers, 16237. De eerste officiële aanvraag dateert van 1910.

²⁶ Census of Thanet Registration, 1881.;968/115. Zie: barrywhite.btinternet.co.uk

²⁷ J.A. Brongers, 'Pim Mulier, onze sportpionier', in: *Sportief* 3(1948)2-14, hierin: no.4, blz. 15.

²⁸ Brief 8-1-2004 van mw. L. Kember, Ramsgate Library. Er is geen archief bekend van deze school.

²⁹ Centraal Bureau voor Genealogie, familieadvertenties Laurens, 1880 en 1885. Laurens komt niet voor in het Bevolkingsregister Rotterdam. .

³⁰ Bronkorst, o.c., blz 11. Hij haalt hier Mulier aan, die de school zelfs 'handelsschool' noemt.

³¹ Brief mevr. M. Kruse, Archiv Hansestadt Lübeck, 4-12-2003.

³² Muliers naam komt niet in het Meldregister van de Gemeente Lübeck voor. Brief van 7-1-2004, Hr. Jede, Meldestelle, Hansestadt Lübeck.

³³ *Gedenkboek HFC 1879-1979*, blz. 24.

³⁴ H.F. Ruijl, *Pim Mulier en de opkomst van sport in Nederland* (Doctoraalscriptie Rotterdam, 1989). Hij beschrijft de rol van Mulier vooral in het kader van de algemene sportopleving.

³⁵ C. Miermans *Voetbal in Nederland, Maatschappelijke en sportieve aspecten* (Assen 1955) blz. 86.

De beknopte historie van het Lawn Tennis Racket

Theo Bollerman

Wie oude zwart-wit televisie opnames van Wimbledon bekijkt, bekruipt een licht gevoel van minachting voor de toptennissers van die periode. Wat gaat het traag, tennis lijkt waarschijnlijk wel een soort wandelsport.

Dit gevoel is onterecht. Iedereen, die de overgang van zware houten rackets naar de moderne wapens van deze tijd heeft meegeemaakt, kan dat beamen. Door gebruik te maken van de modernste technologieën en materialen worden tegenwoordig rackets gemaakt, waarmee de bal zo'n 35 procent (!) harder wordt geslagen dan ruim dertig jaar geleden. Al meer dan een eeuw waren de racketmakers op zoek naar het racket, dat de gebruiker ervan meer speelgemak en kracht opleverde. Pas na de eerste stappen van de mens op de maan kwam de ontwikkeling van het tennisracket in een stroomversnelling. De door de ruimtevaart verworven kennis kon ontwikkeld worden voor talloze toepassingen in het dagelijks leven, en dus ook voor de tennissport. Materialen als boron en grafiet zijn inmiddels al vaak toegepast. Het nieuwste snuffje is de toepassing van stukjes speciaal "metaal met geheugen" in het frame. Dit spul neemt extra snel de oude vorm weer aan, waardoor de slagkracht weer verhoogd werd. Veel topspelers gebruiken nu deze 'Head Intelligence'!

Björn Borg is de laatste superster uit de moderne tennisgeschiedenis, die tijdens zijn actieve carrière uitsluitend met een houten racket speelde. Hij won Wimbledon voor de vijfde maal in 1980. Na zijn historische verloren finale tegen John McEnroe in 1981 stopte hij. Ook McEnroe verkoos nog enige tijd het meer gevoelige hout boven de in de kinderschoenen staande en plomp aanvoelende metalen exemplaren. Maar ook hij ging om, toen hij merkte dat minder getalenteerde collega's te gevaarlijk werden met de steeds beter wordende noviteiten. Dit betekende het einde van het houten racket. Diverse merken verdwenen, zoals het oer-Hollandse Pinguin. Dit

merk, in 1937 op de markt gebracht door de Hagenaar Vermeulen, kon de ommezwaai naar metaal of kunststof met alle investeringen van dien niet maken.

Metalen rackets waren er overigens al in de jaren twintig van de vorige eeuw. Birmal in Engeland en Dayton in de U.S.A. maakten onverwoestbare rackets voor zwaar gebruik, vaak met pianosnaren bespannen. Veel gevoel had je er niet mee, dus er was geen topspeler die ermee speelde.

Hout is al eeuwenlang het materiaal, waarvan de rackets gemaakt werden. De Hollanders in de zeventiende eeuw waren goede racketmakers, vanwege hun vaardigheid hout te buigen. Het waren ook de Hollanders die uitvonden dat je schapendarmen kon benutten als bespanning. De naam "kets"darmen, van kaatsen of ketsen, wordt later via het Engels weer verbasterd tot kattendarm, dat inmiddels ook weer grotendeels vervangen is door kunststof besparingen. De Duitse hoogleraar etymologie Gillmeister gaat er trouwens vanuit dat het woord racket ook van Hollandse origine is: het is een hulpmiddel om terug te kaatsen, een re-kets.

In menig clubhuis kun je in de buurt van de bar nog houten tennisrackets zien hangen. Sommige achtergelaten door een in de tennissport teleurgestelde speler, sommige gevonden in een schuurtje. Deze toepasselijke vorm van decoratie heeft vermoedelijk aanstekelijk gewerkt. Inmiddels zijn er veel mensen, die het verzamelen van houten rackets als hobby hebben. Het is een onuitputtelijke bron van vermaak, gezien de vele duizenden merken en typen, die de afgelopen honderdtwintig jaar op de markt zijn geweest. Zo is er een verzamelaar, die van elke maandlichting van Dunlop Maxply Fort een exemplaar bezit. De datering kan hij achterhalen aan de hand van de cijfercode. Een klein nadeel van de hobby, zo vindt hij, is dat de meer dan vierhonderd rackets de nodige ruimte innemen.

De Duitse verzamelaar en racketontwerper Siegfried Kuebler houdt zich ook al decennia bezig met de vraag, wat het beste ontwerp is.

Vanaf 1972 ontwikkelt hij nieuwe racketconcepten. In 1976 presenteerde hij de allereerste midsize aan het publiek. Het bladoppervlak werd met 25 procent vergroot. Dit was de voorloper van vele experimenten met diverse maten. Inmiddels heeft de Internationale Federatie een limiet gesteld aan de afmetingen, zodat de echte jumbo formaten niet meer zijn toegestaan bij officiële wedstrijden.

In 1985 kocht Wilson van hem het patent op het wide-body concept. Dit is de benaming voor een racket, waarvan de zijkant breder is, of hoger, zo u dat wil. Door met de hoogte te variëren, kan de stijfheid van het racket beïnvloed worden. Een soepel racket slaat harder, maar geeft minder controle.

Wie meer wil weten over de historie van het tennisracket en alles wat daarmee te maken heeft kan bij Kuebler het fabuleuze *Book of Tennis Rackets – from the beginning in the 16th century until about 1990* bestellen. Dit boek is een absolute must voor iedere tennisliefhebber. Het beslaat 633 bladzijden, met meerdere kleurenfoto's per bladzij, gedrukt op zwaar glanspapier en kost ongeveer 60 euro (geen geld). De gegevens: editor and publisher: KUEBLER GMBH, Gaisenrain 13, D-78224 Singen, Duitsland, tel. 0049773161692.

Wie de rackets uit de verschillende decennia in de handen neemt, begrijpt onmiddellijk de technische beperkingen van het spelen met de eerste rackets. In de eerste decennia van de twintigste eeuw werden een soort boomstammen geproduceerd, met een hele dikke grip die we tegenwoordig zouden benoemen als grip 6, of grip 7. Hoe dikker de grip, hoe minder de pols kan bewegen tijdens de slag. Je kon uitsluitend met "stijve" pols spelen, anders brak die zowat in tweeën. De slagtechniek van de hedendaagse tennisser verschilt derhalve totaal met die van uit het houten tijdperk. Roger Federer zou met zo'n ouderwets racket zeer snel in de ziekenboeg belanden.

Pas in de jaren dertig werden de rackets iets beter hanteerbaar, hoewel de dikke greep nog tot aan het einde van de jaren vijftig gemeengoed was. In die periode kwamen ook de eerste rackets met een "speedshaft", een steel

bestaande uit twee of drie smallere houten buizen om de luchtweerstand te verminderen. Met de vorm van het blad ging men pas experimenteren na de kunststof revolutie; een vergroot houten blad brak simpelweg te snel. Daarom kon een racket als de "Ergonoom" van Snauwaert, waarbij het blad in een hoek aan de steel bevestigd is, dan ook pas in de laatste periode ontwikkeld worden.

Als handvat werd aanvankelijk linnen om de grip gewikkeld, en later een soort rubberen condoom, dat om het handvat geschoven werd. Pas aan het eind van de jaren twintig werd leer om de grip gewikkeld. Wie dus een oud houten racket met leren grip in de handen heeft, kan het dateren als van na 1930.

Een aardig weetje om rackets te herkennen, stammend uit de periode van voor 1920, is de vraag of de "wedge", de wig aan de bovenkant van de steel en de onderkant van het blad, concaaf (hol) is of convex (bol). Rond 1905 was er een korte tijd een periode dat er twee kleine golfjes aan de zijkant van de convex wedges werden aangebracht. Zo'n type maakt een racket voor de verzamelaar weer zeldzamer, dus kostbaarder.

Het record voor een oud racket is kortgeleden op een veiling van Christie's gebroken. Voor een Wingfield tennisracket uit 1874 werd bijna 19.000 Engelse ponden betaald; inclusief opgeld circa 35.000 euro! We hebben het dan wel over een racket dat tot de allereerste lawntennis rackets gerekend moet worden. Trouwens, op dezelfde veiling bracht een soortgelijk racket slechts ongeveer 6.000 euro op, een bizar en onverklaarbaar prijsverschil. En een in fraaie staat verkerend racket met afgeplatte bovenkant (flat-top) uit de periode 1880 bracht ongeveer 12.000 euro op. Als ik u was, zou ik nog maar eens goed op zolder kijken..

Met de racketgroeten van
Theo Bollerman,
Voorzitter Ned. Tennis Historisch
Genootschap
Reacties: theolucie.bollerman@wxs.nl

Een historische dag: 6 december Theo Bollerman

Vanaf 6 december is het voor iedereen mogelijk op het internet een bezoek af te leggen aan het virtueel museum van de Nederlandse tennissport. Tik www.tennismuseum.nl in en je komt op een site met vele tientallen pagina's gewijd aan de historie van de tennissport.

Aan de orde komen thema's als de ontwikkeling van de spelregels, de materialen als rackets en ballen, het verenigingsleven, en de invloed van tennis op mode en zelfs kunst en cultuur.

Dit virtuele museum is een initiatief van schrijver dezes, die samen met Rob Peperkamp als conservator zal optreden. Het wordt gesponsord door de K.N.L.T.B. De bedoeling is niet zozeer een uitvoerige geschiedschrijving. Daarvoor is een boek het beste medium. Maar net als in een echt museum kan de bezoeker aan de hand van vele afbeeldingen de ontwikkeling op diverse terreinen volgen.

Ook zullen op de nieuwspagina elke maand nieuwe recensies getoond worden van recent verschenen boeken over de tennishistorie zoals clubgeschiedenissen, biografieën en aanverwante thematiek.

Boeksignalement

Max Dohle, *Over één nacht ijs, een schaatsalfabet*. Prometheus, Amsterdam, 2004, 232 blz, 10 euro.

Gerbrand Bakker

Het blijft een dilemma voor de recensent: bespreek ik het boek voor mezelf of voor de doelgroep? Moeilijk punt bij de tweede optie is vervolgens: uit welke mensen bestaat de doelgroep? Nou, die van *Over één nacht ijs* - een woordenboek - is het legioen natuurijschaatsers, dat zich warmt aan ijskoude elfstedentochten, ijzers in het vet, lang vergeten schaatswoorden en uitdrukkingen ('baaivangen', 'kale vorst' en 'droge dooi') en dat zich met kwinkslagen afzet tegen 'rondjesrijders'. 'Kostelijk' is een zeer toepasbaar bijvoeglijk naamwoord, een recensent in de jaren vijftig zou het gebruikt kunnen hebben. Prima. Het is, mede gezien de prijs, een ideaal sinterklaas- of kerstboek.

Niet prima is een onzorgvuldig redactie. Lees deze zin eens, uit het lemma **buitenbaan**: "Nog even en we gaan het Pieterpad geheel overkappen, zodat je ook kunt wandelen in de regen." (Dus je overkapt iets en daardoor kun je in de regen lopen?) Het gehele lemma **G-schaatsen**: "Schaatsen voor mensen met een verstandelijke beperking, of, zoals men in Amerika ook wel noemt, een cognitieve uitdaging." Ik begrijp er helemaal niets van, om te beginnen bij de woordsoort: is G-schaatsen een werkwoord of een zelfstandig naamwoord? Of een woord als 'flitspak' voor het wedstrijdpak van schaatsers. Dat bestaat helemaal niet. Het heet gewoon wedstrijdpak of skinpak. De schrijver had blijkbaar het werkwoord demarreren in zijn hoofd toen hij Fausto Demareros spelde. Die halve Portugees heet Fausto de Marreiros. Dohle zelf sluit zich aan bij zijn doelgroep in het lemma **zomerijs**, waarin hij zijn geringschatting over het langebaanschaatsen uit: "Schaatsen doe je in de winter. Zomerijs - kunstijs in de zomer - is overbodig."

Wel erg knap is zijn poging om in het 'ijslexicon' het aantal woorden dat eskimo's voor sneeuw schijnen te hebben te willen overtreffen. Hij komt in de opsomming van verschil-

lende woorden voor ijs tot 67! De afbeeldingen van kinderboeken met schaatsomslagen bij elke letter zijn mooi en het gratis bingo-spel is koddig: clichés van schaatscommentatoren ('Nu gaat het met seconden tegelijk of 'Dat wordt een lage 32'er') die je kunt wegstrepen tijdens het gezamenlijk kijken naar schaatswedstrijden.

Hoe dan ook, Het Parool schreef het volgende over dit boek: "Een prachtige lijst, Dohle heeft kennis van zaken". Verdacht vind ik dat, op de achterflap van een eerste druk.

Het congres: sporthistorie tussen feit en mythe

26 november 2004 in het Abe Lenstra
Stadion te Heerenveen

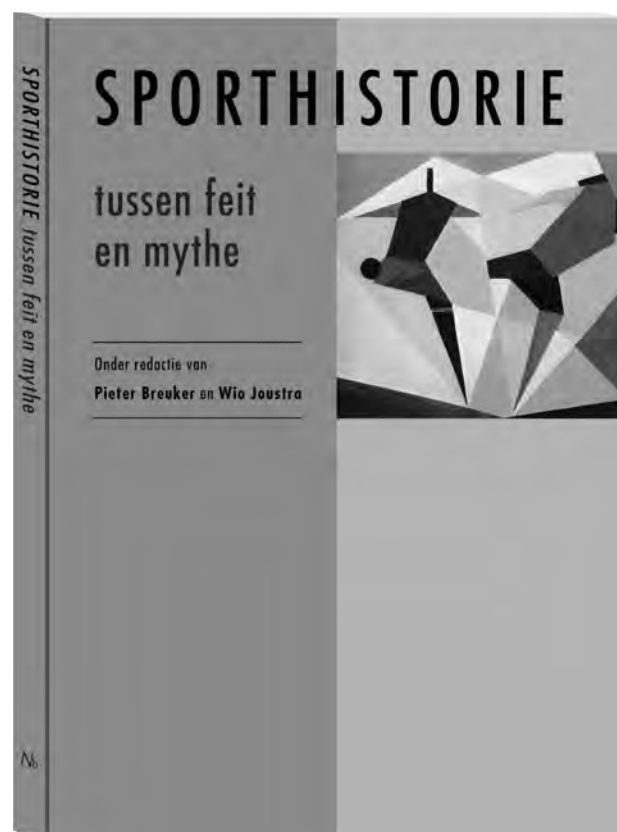
Pieter Breuker

Congressen over sporthistorie zijn in Nederland nog een zeldzaamheid. Dat is jammer, maar vooral ook ten onrechte: er is heel veel interessante en ook belangrijke onderzoeksmaterie voorhanden. Overigens heeft juist *stichting de Sportwereld* op dit gebied een naam hoog te houden. Zo organiseerde ze, in samenwerking met de stichting Historisch Platform, in 1997 in het toen nog in Lelystad gevestigde Nederlands Sportmuseum een studiedag over *Sportgeschiedenis in Nederland* en ter gelegenheid van haar eerste lustrum belegde *stichting de Sportwereld* in 2000 een congres in het Olympisch Stadion te Amsterdam onder de titel: *Langs de lijn van het verleden*. Een halve eeuw betaald voetbal in Nederland en het afscheid van Foppe de Haan als hoofdtrainer van de sc Heerenveen vormden een gereede aanleiding tot het op 26 november 2004 gehouden congres *Sporthistorie – tussen feit en mythe*, maar ook daarzonder was de organisatie gemotiveerd geweest een sporthistorisch congres op touw te zetten. De organisatie van het congres, dat werd gehouden in het Abe Lenstra Stadion te Heerenveen, berustte bij Pieter Breuker, frisist, sport- en kaatshistoricus, Rijksuniversiteit Groningen, Henk Hoekstra, financieel directeur sc Heerenveen, Wio Joustra, plaatsvervangend hoofdredacteur *Leeuwarder Courant* en Yme Kuiper, antropoloog/historicus, Rijksuniversiteit Groningen. De congrescommissie was niet ontevreden met 70 betalende deelnemers. Misschien vormden de lokatie (het zogenoemde verre en in deze tijd van het jaar al Siberisch koude Noorden) en de prijs (75 euro, overigens inclusief uitgebreid buffet, congresbundel en museumbezoek) voor sommigen overigens toch nog een hinderpaal. Percepties zijn moeilijk te veranderen, maar wat het tweede bezwaar betreft, is het nuttig te vermelden dat de reële kosten meer dan

het dubbele per persoon bedroegen. Met andere woorden: zonder de noodzakelijke subsidies die de congrescommissie had weten te verwerven, zou een en ander (zo) niet hebben gekund. De deelnemers bestonden uit wetenschappers en studenten, maar ook uit - excuus voor het hier onvermijdelijke cliché - geïnteresseerde leken, precies zoals de congrescommissie had gehoopt. Daar kwamen nog eens een 25 congresgangers bij in de vorm van sprekers, sponsors, gasten en (ook landelijke) pers. De reacties op het congres waren zonder uitzondering positief. Een aantal deelnemers suggereerde volgend jaar maar weer een congres te beleggen. De congressanten stelden verder de aanwezigheid van stands, de een met informatie over *de Sportwereld*, de ander met antiquarische sportboeken, op prijs, evenals de afsluiting van de dag, een bezoek – per bus - aan Belvédère, het twee dagen eerder geopende museum voor moderne Friese kunst in het dichtbij Heerenveen gelegen Oranjewoud. De conservator, Thom Mercur, hield een inleiding over de collectie, waarna de aanwezigen die zelf konden bekijken. De daarvoor beschikbare tijd was aan de korte kant.

Op het congres stond uiteraard de geschiedenis van de sport centraal, maar het bijzondere was dat die vanuit verschillende gezichtshoeken werd benaderd, zoals de sociologische, antropologische, culturele en sportjournalistieke. De congrescommissie had bewust voor die multi-disciplinaire benaderingswijze gekozen: ze is ervan overtuigd dat de sportgeschiedenis zo op vruchtbare wijze kan worden bestudeerd. Niet alleen de ‘zuiverwetenschappelijke’ aanpak is van belang, ook onderzoek naar de beleving van sport loont de moeite. ‘Feit’ en ‘mythe’ hebben beide hun plaats. Die keuze verklaart tegelijk waarom naast wetenschappers ook deskundigen met een andere achtergrond aan het woord kwamen. De combinatie zorgde bovendien voor een bijzonder levendige en ontspannen sfeer.

Het plenaire ochtendprogramma bood, naast de visie van ex-topsportster Bettine Vriesekoop op uiteenlopende sportculturen,

een overzicht van sporthistorisch onderzoek in Nederland door prof. dr. Theo Stevens (VU Amsterdam) en dat daarbuiten door prof. dr. Roland Renson (KU Leuven). Het middagprogramma kende twee centrale thema's, verdeeld over ook twee parallelsessies. Onder de noemer 'Sportwerelden in verandering' sprak de drie dagen eerder op AZ gepromoveerde dr. Gerrit Valk over de relatie tussen voetbal en maatschappij na de invoering van het betaald voetbal in 1954, dr. Yme Kuiper over de bruikbaarheid van feit én mythe in de beoefening van sporthistorie en Matty Verkamman over de successen van het naoorlogse voetbal in Nederland, die hij een plaats had gegeven in een nog virtueel museum te Middelburg. Het thema 'Sport, identiteit en etniciteit' kwam aan de orde in de bijdrage van dr. Pieter Breuker over het perspectief van het kaatsen in internationaal en in Fries verband, die van prof. dr. Maarten van Bottenburg/dr. Jan Janssens over ontwikkelingen in de diversiteit en prestaties van voetballers in de Nederlandse eredivisie en die van Foppe de Haan over zijn wijze van omgaan bij sc Heerenveen met spelers van vaak heel diverse herkomst. De belangstelling van de deelnemers was evenredig over

de verschillende sprekers verspreid. De pers toonde, ook in de verslaglegging, een niet zo eenzijdig verwachte belangstelling voor Bettine Vriesekoop en Foppe de Haan. Na alle negen lezingen was er gelegenheid tot het stellen van vragen en tot discussie, maar de daarvoor beschikbare tijd - steeds een vijf minuten - bleek voortdurend te kort te zijn. De congrescommissie heeft uiteraard bewust voor de genoemde negen inleiders gekozen, maar zij realiseert zich terdege dat het goed mogelijk zou zijn geweest negen andere sprekers te vragen. Dat is een op zichzelf verheugend feit, waaruit tegelijk de conclusie kan worden getrokken dat de beoefening van de sportgeschiedenis in Nederland al een zekere basis heeft.

Meteen na afloop van het congres werd een bundel gepresenteerd met daarin de - in de meeste gevallen uitgebreidere - teksten van de negen inleidingen. Deze werkwijze kan de redactie, bestaande uit Wio Joustra en ondergetekende, aanbevelen. De periode voor het congres is (uiteraard) hectisch, spannend soms ook en - eerlijk is eerlijk - niet altijd vrij van frustraties, maar met een goede planning en met auteurs die de deadline niet of in ieder geval niet helemaal veronachtzamen, zijn de voordelen aanzienlijk. De redactie is na het congres bevrijd van alle drukte en zorgen, de inleiders hoeven niet, meestal veel later, de dan voor hen overblijvende materie nog eens te herkauwen en zij kunnen zich tijdens hun presentatie tot de hoofdzaken beperken en de lezer, ten slotte, kan nog dezelfde avond thuis een en ander op zijn gemak bestuderen. De door de Uitgeverij Noordboek met zorg vormgegeven bundel, ook *Sporthistorie-tussen feit en mythe* geheten, omvat 160 bladzijden, een omslag in full colour, 63 in zwart-wit uitgevoerde illustraties, vaak uitgebreide noten en dito literatuuropgaven en informatie over de auteurs. Het boek kost 19,50 euro (ISBN-nummer: 90 330 1282 0).

ODE AAN AZ ('67) **Philip de Liagre Böhl**

De naam alleen al: AZ. Van A tot Z. Heeft Alles in Zich. Van alles wat. Altijd de eerste en altijd de laatste. Soms eerste en soms laatste? Geschiedkundig komt de tweede optie eerder in de buurt. Na de fusie van de voetbalclubs Alkmaar '54 en FC Zaanstreek in 1967, werd de club AZ'67 in 1981 glorieus eerste en verliet het roemloos in 1988 - toen het inmiddels al twee seizoenen AZ zonder de toevoeging had geheten - het hoogste podium dat in Nederland nog altijd de Eredivisie heet. Een nog steeds ongelooflijke prestatie, de hegemonie doorbreken van de traditionele top drie- clubs, die na ruim twintig jaar nog steeds heeft standgehouden. Het maakt het succes dat in 1981 in Alkmaar werd bereikt er alleen maar meer aansprekend op. Met een recordaantal punten werd een onbeduidende fusieclub Kampioen - met een hoofdletter - van Nederland. In een tijd dat een anarchistisch tijdperk nog maar in een lage versnelling - de roerige jaren zestig en zeventig lagen achter ons - door de Lage Landen rondwaarde, was het uitgerend een voetbalclub uit de provincie, die de Elite (Ajax, Feyenoord en P.S.V.) omver wist te werpen. Met een (naderhand) ogenschijnlijk kinderlijk gemak werd de gevestigde orde te kijk gezet op een manier die buitenaards was. Relatief buitenaards, er dient te worden vermeld dat het Nederlands voetbal er in die dagen niet al te florissant voorstond. Na de verloren WK-finale van en in Argentinië in 1978 waren de gewonnen wedstrijden van Oranje op de vingers van een hand te tellen (met als uitschieter de legendarische 0-2 overwinning van Oranje op Engeland, twee doelpunten van Jantje-tikkie breed - Peters).

Het Nederlands elftal zat in die tijd duidelijk in een overgangperiode van de generatie Crujff, Neeskens en Krol naar de generatie Van Basten, Gullit en Rijkaard. In die tijd deden we het met Ronald Spelbos, Johnny Metgod en Kees Kist. Voetballers die speelden bij de Noord-Hollandse hofleverancier van het Nederlands elftal, in die dagen

bestierd door Jan Zwartkruis. Kleurloze helden uit een (niet op het hoogste WK-toneel gespeeld, dus:) verloren generatie. Die er zonder de mannen van AZ als volgt uitzag: Dick Schoenaker, Benny Wijnstekers: onverzettelijke helden met een oranje/zwart Adidas-shirt, Doesburg en Valke als Rotterdamse PSV-ers en de jonge, nog niet PSV-ers Kieft en Van Breukelen, die al eens voorzichtig werden 'uitgeprobeerd'. Een Oranjeteam met maar liefst zeven AZ-spelers stond in februari 1981 op het veld voor een WK-kwalificatieduel tegen Cyprus: Metgod, Spelbos, Hovenkamp, Arntz, Peters, Jonker en Tol. Een aantal dat in latere jaren door geen club is geëvenaard of benaderd. Zelfs 'grijze muizen' bij AZ '67 maakten in die tijd hun opwachting in het Nederlands elftal: vergeten 'local heroes' als Henk van Rijnsoever, Jos Jonker en René 'Pier' Tol, van wie de voetbalkwaliteiten jaren later bijzonder ver te zoeken waren, konden ook in het Oranje-shirt meer dan eenmaal hun kunsten komen vertonen. Op het Europese podium konden ze dat – ondanks een misgelopen WK in 1982 in Spanje – in elk geval meer dan goedmaken met een plaats in de finale van de UEFA-cup tegen de Engelse club die enigszins vergelijkbaar was met AZ: Ipswich Town. Een ploeg met de uit Nederland afkomstige as Arnold Mühren en Frans Thijssen (konden zij dan geen stuwung geven aan de zwalkende ontalentvolle Oranjeploeg? Het antwoord is bekend: nee).

Op 6 mei 1981 konden de Alkmaarders geschiedenis schrijven, maar lieten dat na. In Ipswich werd met 3-0 kansloos verloren. Waarmee de terugwedstrijd veertien dagen later een formaliteit bleek, al was AZ'67 er wel dichtbij: 4-2. Geschiedenis werd er wel geschreven enige dagen ervoor, op 3 mei 1981. Op die dag - de dag die overigens ook de boeken in gaat als de eerste dag waarop ondergetekende de Kuip bezocht - werd AZ'67, als eerste en voorlopige laatste 'kleine' club in bijna veertig jaar, kampioen van Nederland, door in Rotterdam Feyenoord met maar liefst 5-1 te verpletteren. De KNVB-beker werd dat jaar ook gewonnen: in het Olympisch Stadion werd Ajax met 3-1 ver-

slagen. Nee, aan de suprematie van AZ'67 kon in 1981 niemand in Nederland tippen.

Maar zoals het vaker gaat met succes, had dit ook een keerzijde: bepalende spelers werden weggeplukt door topclubs. Metgod ging in 1982 naar Real Madrid, Spelbos naar Club Brugge en Kist verkaste naar Frankrijk, terwijl andere bepalende spelers op leeftijd raakten. Keeper Eddy Treytel werd in 1982 36, 'het brein' Kirsten Nygaard 33 en linker-vleugelverdediger Hugo Hovenkamp 32. Bovendien was de spaarpot van de directeur van de firma in huishoudelijke apparaten Wastora, oud-speler Klaas Molenaar (die – niet onbelangrijk - vanaf 1972 met zijn broer Cees de club van een financiële injectie had voorzien) een beetje aan het leegraken. Uiteindelijk draaide hij in 1985 de geldkraan dicht. En middelmatige spelers als Ronald Weijsters, Fred Filippo en Hans Reynders konden het succes niet continueren. Het leidde onvermijdelijk tot een vrije val, met degradatie in 1988 tot gevolg. AZ was weer terug bij af, anoniem meedraaiend in de Eerste divisie en op zoek naar een geldbron. Die gevonden werd in de persoon van suikeroom Dick Scheringa. Onder zijn bewind werd AZ in 1996 kampioen van de Eerste Divisie; de weg omhoog lag weer open. AZ wist zich te ontwikkelen tot een stabiele middenmoter, met degelijke spelers in de gelederen. Anno 2003/2004 staat er een goed team met een goede trainer, Co Adriaanse, die lang niet zo goed en legendarisch als 22 jaar geleden, maar wel met ouderwetse - dus winnende - cijfers wist te winnen in Eindhoven. AZ doet voorlopig mee om de titel!

Amsterdam, 17 oktober 2004

Sportverzamelingen - Sportief Erfgoed Gerard van den Houten

Sportcollecties en –verzamelingen van particulieren, sportbonden, bibliotheken, musea, universiteiten, sportverenigingen, belangenverenigingen en stichtingen en wat al niet meer vormen tezamen het sportieve erfgoed van Nederland. In deze nieuwe serie wordt het sportief erfgoed bezocht en beschreven. Tips en/of aanmeldingen voor deze serie? Mail naar Gerard@woodsport.nl

Deel 1: Olympische Spelen Amsterdam 1928 – Jaco Treurniet

Aan de rand van Hierden (Gelderland) is een zeldzame Olympische collectie te vinden. Beheerder en trotse eigenaar is de zeventigjarige Jaco Treurniet. Als verzamelaar van ‘Olympische Spelen’ bevindt Jaco Treurniet zich binnen Nederland in goed gezelschap. Hij onderscheidt zich echter duidelijk door zijn specialisatie: de Spelen van 1928 te Amsterdam.

De verzameldrift zit Jaco Treurniet in het bloed. Rond zijn zestiende kocht hij met het geld van zijn eerste baan-tje zijn eerste sportboeken. In korte tijd volgden vele titels en na enkele jaren kreeg de collectie een zodanige omvang dat specialisatie binnen het brede verzamelgebied ‘sport’ een noodzakelijke, doch verstandige keuze bleek. In 1976 werd de algemene collectie grotendeels van de hand gedaan en richtte Jaco Treurniet zich op de Spelen van 1928 te Amsterdam. Maar dan ook werkelijk alles over dit evenement. Naast een ± 300 delige boekencollectie als basis worden onder meer entreebewijzen, artikelen, gedenkorden, foto’s, medailles, speldjes, tijdschriften, muziekstukken en insignes keurig tentoongesteld in glazen vitrines. In totaal omvat de Amsterdam-collectie rond de 1300 items. Voor al dit moois is een aparte kamer ingericht, die met recht een

schatkamer van het Nederlands sportief erfgoed genoemd mag worden. Slechts een paar items bevinden zich buiten dit vertrek. Een deelnemers- en officialdiploma en enkele affiches hangen elders in huize Treurniet netjes ingelijst als kunst aan de muur.

Uitbreiding van de collectie vindt tegenwoordig voornamelijk plaats via (internationale) verzamelbeurzen. Binnen dit netwerk van verzamelaars is - de collectie van - Jaco Treurniet alom bekend, hetgeen met regelmaat een nieuw item oplevert. Via deze contacten is Jaco Treurniet toevalligerwijs in het bezit gekomen van een deelnemersmedaille, waarvan de oorspronkelijke eigenaar tot op heden nog niet met zekerheid is vastgesteld.

Hoe omvangrijker en waardevoller deze uit de hand gelopen hobby wordt, hoe belangrijker voor Jaco Treurniet de toekomst van deze verzameling. Op enig moment zal de collectie een andere plaats en eigenaar dienen te krijgen. Het Olympisch Museum van het IOC te Lausanne heeft diverse malen interes-

se getoond. Jaco Treurniet maakt echter geen geheim van een sterke, en niet meer dan logische, voorkeur voor het Olympisch Stadion van Amsterdam. Uit de lopende onderhandelingen met het Olympisch Stadion moet echter nog blijken of dit voor Nederland uniek stukje sportgeschiedenis een structurele inbedding zal krijgen in het sportieve erfgoed. Pluspunt voor de toekomstige eigenaar is dat Jaco Treurniet alle items digitaal heeft beschreven en ontsloten in een speciaal ontworpen computerprogramma. Zoeken, sorteren en tonen op auteur, omschrijving, jaartal of soort item is met een paar drukken op het toetsenbord vlotjes gerealiseerd.

Ter afsluiting van het bezoek wil Jaco Treurniet (startende) verzamelaars het advies meegeven om zich te specialiseren. Kies één onderwerp, bijvoorbeeld een tak van sport. En nog beter, kies hier binnen voor één verzamelvorm (bijvoorbeeld foto's, postzegels, ansichtkaarten of boeken). Een op deze wijze opgebouwde collectie vormt al snel een waardige aanvulling op het Nederlandse sportieve erfgoed. Iets waar de collectie van Jaco Treurniet al in ruime mate aan voldoet.

AJAX-TORINO

Pieter Tammens

Kaartjes voor de wedstrijden van Ajax haalde ik nog gewoon zonder Clubcard bij de plaatselijke slijter. Lekker dichtbij en ik had daarvoor gegarandeerd mijn toegangsbewijzen. Met dank aan de illustere "Staaftgooier" werden de eerste drie "thuis" wedstrijden in de UEFA cup van seizoen 1991-1992 in Duitsland gespeeld. Pas in de kwartfinale tegen AA Gent stond ik voor het eerst in het Olympisch Stadion op de staantribune achter één van de doelen onder het scorebord.

Groot was mijn frustratie dat er op het aanplakbiljet voor de finale tegen Torino overduidelijk het woord "uitverkocht" stond. Ik besloot mijn ongenoegen bij de man van de slijterij te uiten, maar bij binnenkomst begon

hij al te glimlachen. "Ja, ik heb maar twee kaartjes; drie keer raden voor wie ik die heb bewaard."

Die dertiende mei leek alles erop dat het een gedenkwaardige Europacupfinale zou worden. Het leek in niets op de gespannen sfeer die er heerste bij een bezoek van Feyenoord. Al vroeg beklommen we de trappen van het Olympisch Stadion. De zon stond hoog en het was er goed toeven.

Sommige Ajacieden hadden behoorlijk aan Bacchus geofferd. Eén van de supporters zou niets van de wedstrijd zien. De man viel in slaap op het moment dat het eerste Bengaals vuur aanging en pas pal na het eindsignaal opende hij zijn ogen weer. Het leek hem niet te deren. Geen seconde voetbal gezien, maar lol voor tien.

Het werd 0-0, maar alles behalve een bloedeloze. Scifo werd de hele wedstrijd uitgefloten en heel Amsterdam hield de adem in toen de bal van Sordo tergend langzaam achter Menzo daalde en godzijdank op de lat uitenspatte. Toen wist ik het zeker: deze prijs is binnen. Wat schaamde ik me dat ik eerder dat seizoen "Van Gaal Oprotten" had meege-scandeerd.

We zagen niets van de huldiging in het stadion. Wij waren veel te druk met juichen, omhelzen en zingen. Daarbij werd ons het zicht ontnomen door tientallen kaarsen met Bengaals vuur. Dat zou wel goed komen op het Leidseplein. Onderweg daarheen kon ik me onmogelijk voorstellen dat Ajax binnen afzienbare tijd nog een keer zo'n grote prijs zou pakken....

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

HET BESTUUR VAN STICHTING DE SPORTWERELD

bestaat uit:

Nico van Horn (secretaris), Gerard van den Houten, Jan van der Putten (penningmeester), Theo Stevens, Sjoerd van Tiel (voorzitter).

Projectcoördinator:

Wilfred van Buuren. Projectmedewerker: Peter Los.

Webmaster:

Gerard van den Houten

**SURF NAAR DE
WEBSITE VAN
MAGAZINE
DE SPORTWERELD:
HTTP://
WWW.DESPORTWERELD.NL**

PRIJSVERHOGING.

De contributie van De Sportwereld wordt verhoogd.
Deze prijsverhoging gaat direct vanaf januari 2005 in.
Niet wereldschokkend maar toch: 13 euro wordt 14,50;
16 euro wordt 17,50; 20 euro wordt 21,50.

Colofon

De Sportwereld is een uitgave van Stichting de Sportwereld. Hoofdredactie en eindredactie: Eva Hogenbirk. Eindredactie: Wilfred van Buuren. Redactionele medewerkers: Gerbrand Bakker, Heinze Bakker, Ab Bloemendaal, Theo Bollerman, Zeger van Herwaarden, Gerard van den Houten, Peter Los, Hans Pars, Remco Plas, Dolf Pouw, Michiel Rehwinkel, Daniël Rewijk, Susan Smit, Koos Steendijk-Kuypers, Theo Stevens, Ruud Stokvis, Rogier Verkade, Renzo Verwer en Jurryt van de Vooren.

Redactieadres: Stichting de Sportwereld, Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam.

Email: desportwereld@hotmail.com. Abonnementen: de Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers 16 E, studenten 13 E, instellingen 20 E. U kunt abonnee of medewerker worden door uw contributie over te maken via bank of giro op de Rabobank rekening 152109609 ten name van Stichting de Sportwereld, Uitgeest. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.